

Kotiseutuhistoriaa kartoina

Hauho vanhoissa kartoissa. Työryhmä Heikki Rantatupa (tekstit ja digikuvat), Heikki Hämäläinen (kuvat ja tekstissä avustaminen), Jari Järvinen (taitto ja kannet). Hauho-Seura, 2003. Paino Gummerus, Jyväskylä. 69 s.: kartoja väri- ja mv-kuvina. ISBN 951-39-1658-8 (sid.).

Suomessa on viime vuosina ryhdytty julkaisemaan paikallisia kuntakohtaisia historiallisten karttojen faksimileatflaksia. Viimeisin näistä on *Hauho vanhoissa kartoista* -teos, joka esittelee Hauhon kartoja koko pitäjän alueelta yli kolmen vuosisadan ajalta. Kirja on ensimmäinen Suomessa ilmestynyt saman alueen eri aikoina tehtyjä paikalliskartoja toisiinsa systemaattisesti rinnastava teos.

Paikalliset faksimilekartastot tulevat

Suomessa on vuosien mittaan ilmestynyt jo kymmenkunta vanhoja kartoja värikuvina esittelevää kirjaa. Useimmat niistä käsittelevät koko Suomen tai vielä sitäkin suurempien alueiden kartoja tai kartoja yleensä. Viime aikoina on ruvennut ilmestymään kirjoja, jotka ovat luonteeltaan paikallisia. Varhaisin on vuonna 1990 ilmestynyt *Vanhan Jyväskylän karttakirja*. Siinä on kuvattuna nykyisen Jyväskylän kaupungin ja sen lähimpien alueiden 1700–1800-lukujen vaihteen molemmin puolin tehdyt isojakokartat. Kuhunkin karttaan liittyy professori **Osmo Rinta-Tassin** kirjoittama laajahko kommentti. Vuonna 2001 ilmestyi Vantaan kaupunginmuseon kustantama ja sen virkailijoiden toimittama *Samuelin kartat* -kirja, jossa kuvattiin entisen Helsingin maalaiskunnan kyläkartoja 1600–1700-lukujen vaihteen molemmin puolin. Karttojen kommentit oli laatinut **Jorma Uimonen**. Vaikka viimeksi mainitun kirjan kartat olivat noin sata vuotta vanhempia kuin Jyväskylän karttakirjassa niin nämä kaksi teosta olivat luonteeltaan hyvin samankaltaisia. Ne kuvasivat yhden ajanjakson yhtenäisyyttä kartoja yhden kunnan alueelta.

Kolmas kuntakohtainen karttakirja ilmestyi vuoden 2003 lopulla Hämeen Hauhosta. Kirjan nimi on *Hauho vanhoissa kartoissa* ja julkaisija Hauho-Seura. Teoksen on toimittanut jyväskyläläinen työryhmä **Heikki Rantatupa**, **Heikki Hämäläinen** ja **Jari Järvinen**, joista ensiksi mainittu on kirjoittanut tekstit. Hauhon karttakirja eroaa oleellisesti edeltäjistään. Esiteltävien

karttojen valikoima on monipuolistunut ja aikajänne pidentynyt. Nyt kuvattuna on 1600–1700-lukujen vaihteen jakokartoja ja erityisesti pitäjänkartoja aina 1700-luvulta 1940-luvulle asti. Lisänä on muutamia näytteitä momenttyypisistä muistakin kartoista: 1700-luvun sotilaskartoista, saman vuosisadan isojakokartoista, rajankäyntikartoista, tienhoitovastuiden kartasta, vesistökartasta ja löytyypä sellainenkin erikoisuus kuin 1580-luvulla piirretty Keski-Suomessa sijainneiden hauholaisten eräomistusten kartta.

Pitäjänpitäjää ja kyläkartoja kolmelta vuosisadalta

Kolme Hauhon pitäjää esittävää alun perin mittakaavaan 1:20 000 tehtyä pitäjänkartaversiota vuosilta 1750, 1842 ja 1942 on kuvattuna lähes kokonaisuudessaan. Vuoden 1750 kartta on mukana kokonaan, vuosien 1842 ja 1942 kartat ovat mukana ilman Hauhon luoteisosia. Viimeksi mainittu karttaversio ei aivan koko pitäjän alueelta ilmestynytäkään. Vanhat pitäjänkartat ovat tässä kirjassa saaneet enemmän huomiota kuin missään aikaisemmassa julkaisussa.

Kirjan toinen painopiste on 1600–1700-lukujen vaihteen kyläkohtaisissa ns. maakirjakartoissa. Näitä kartoja kirjassa on kuvattuna viisitoista. Joistakin kylistä mukana on useampikin kartta, kun taas toisista ei ole karttaa lainkaan. Vanhoihin maakirjakarttoihin liittyvät kyläkuvaukset on suomennettu ja sijoitettu itse kartan vierelle. Kuvaukset ovat mielenkiintoista luettavaa. Ne kertovat kylän viljelyksistä, metsistä, vesistä, vesien kalaisuudesta, mineraalien löytymisestä tai löytymättömyydestä, lähimmästä myllystä ja etäisyyksistä lähimpiin kaupunkiin. Kirjan tekstiosuus käsittelee em. käännökset, useimpiin karttoihin liittyvät vaihtelevan mittaiset kommentit sekä lukujen alkuun sijoitetut eri karttatyypin historian ja merkityksen esittelyt.

Detaljit kiinnostavat

Kartat on kuvattu kirjaan alkupeleisistä pienennettyinä – ilmeisesti joissakin tapauksissa jopa huomattavasti pienennettyinä. Painokustannusten kurissapitämiseksi pienentäminen lienee tämällytyypisissä kirjoissa

Maanmittari Lars Forsellin kartta Hyömäen kylästä vuodelta 1693. Hyömäki oli tyypillinen hämäläinen ryhmäkylä, jossa talot sijaitsivat tiiviisti toistensa läheisyydessä. Hieman erillään kyläyhteisöstä oli kornetin puustelli. Pellot olivat sarkajaossa. Kansallisarkisto. MHA. H12 11.

1700-luvun puolivälin tienoilla toimi Suomessa kolme eri maanmittauskomissiota, joiden tehtävänä oli laatia pitäjittäin maantieteellisiä kartoja. Hauhon kartoitti vuosina 1750–51 komissiomaanmittari Gustaf Fillmer. Tämä suurikokoinen (180×180 cm) kartta on erittäin tarkka ja yksityiskohtainen maantieteellinen esitys pitäjistä. Kartassa on esitetty talot, tiet, vesistöt, hieman korkeussuhteita sekä runsaasti paikannimistöä. Riksarkivet, Stockholm.

välttämätöntä. Pienentämiseen liittyy kuitenkin luottavuuden säilyttämisen vaikeasti ratkaistava ongelma. Paikalliskartoissa ihmisiä kiinnostavat useimmiten juuri pienet yksityiskohdat: teiden ja talojen, jopa yksittäisten rakennusten paikat, nimistö ja muut tekstit. Kartat ovat joskus hyvin vaikealukuisia yksityiskohdissaan niin, että pienentämättömien alkuperäisversioidenkin lukemisessa suurennuslasi saattaa olla tarpeen. Vanhojen käsialojen muutoinkin vaikea tulkitseminen käy vieläkin vaikeammaksi, jos pienentämisestä johtuen kynänjälki ei jäljennöksessä piirrykään terävänä vaan suttuisena. Kun kartoja kuitenkin painokulujen vuoksi on pakko pienentää, niin realistiseksi tavoitteeksi voisi asettaa vaikka seuraavan: kartto-

jen kaikkia tekstejä tulisi voida lukea, ainakin suurennuslasilla ilman, että painolaatan rasteri tai reprokuvan epäterävyys olennaisesti hidastaa lukunopeutta tai peräti katkaisee lukemisen ”tenkkapähön”.

Pientä pränttiä, mutta luettavaa

Hauho vanhoissa kartoissa -teoksessa on selvästi yritetty säilyttää karttatekstien luettavuus. Tehtävässä on onnistuttukin suhteellisen hyvin – suurin osa teksteistä on sujuvasti luettavissa. Painojälki on hyvää. Käytetty rasterikoko vaikuttaa riittävältä. Lukemista auttaa se, että monen kartan mielenkiintoisimmiksi arvioituista osista eli kyläkeskuksista on mukana osasuurenokset. Kaikkein suurimmat kartat on jaettu useammalle sivulle. Jakamista on helpottanut se, että suuret kartat on usein säilytysongelmien ratkaise-

miseksi jo arkistoissa ”raa’asti” paloiteltu pienemmiksi. Valokuvauksen taso vaikuttaa riittävän hyvältä. Joissakin kyläkeskuksia esittävässä osasuurenuskuvissa on pientä epäterävyyttä, minkä tulkitseen merkiksi siitä, että kyseessä ovat nimenomaan isommasta kuvasta tehdyt suurennokset, eivätkä erilliset makro-otokset.

Vihjeitä tulevien kirjojen tekijöille

Aivan kaikkia tekstejä en kuitenkaan kohtuudella pystynyt lukemaan, joten annettakoon tässä pieni vihje tuleville vastaavien kartastojen tekijöille. Useimmissa tapauksissa kartat voisi julkaista noin 20 % suurempina, jos leveät valkeat marginaalit kavennettaisiin minimiin – muutama millimetri marginaalia riittäisi eli sen verran, että syrjäjä kirjansitomossa trimmatessa kartta varmasti säilyisi ehjänä. Kustannuksia tämä tuskin kasvattaisi, mutta voisi oleellisesti parantaa luettavuutta. Jonkinlaista tietoa alkuperäiskarttojen koosta ja miksei mittakaavastakin olisin kaivannut. Eli toinen vihje tuleville vastaavien kirjojen tekijöille. Mitatkaa karttojen

korkeus ja leveys sekä kartalla olevan, useimmiten kynnärissä ilmaistun, mittakaavajanan pituus sekä merkitkää nämä tiedot kartan alle tai sen viereen. Ehkä paras tapa kartan koon ilmaisemiseksi on laittaa valokuvattessa kartan vierelle ja alle pitkä, sentti- ja millijaolliset, lattatyypiset viivaimet ja kuvata ne kartan mukana. Tämä mahdollistaa mittausten tekemisen jäljennöskartastakin siitä riippumatta, minkä kokoisena se julkaistaan.

Maanmittarit ovat ahertaneet

Pinta-alaltaan varsin pienen Hauhon kunnan alueelta on tehty ja nykypäivään asti säilynyt niin runsaasti karttoja, että läheskään kaikkia ei tähän kirjaan ole mahtunut. Keskeistäkin aineistoa on karsittu. Niinpä kirjasta puuttuu esimerkiksi valtaosa isojakokartoista. Esipuheesta ei selviä, millä perusteella valintoja on tehty. Varmaa kuitenkin on, että suurikokoisten isojakokarttojen mukaan sisällyttäminen lukukelpoisessa mitta-

kaavassa olisi paisuttanut kirjaa ja sen kustannuksia huomattavasti. Karsimisesta huolimatta mukana on edustava valikoima karttoja kolmelta vuosisadalta – varmaankin edustavampi kuin minkään muun kunnan alueelta on tähän mennessä julkaistu.

Ei mielikuvien historiaa vaan maankäytön historiaa

Hauho vanhoissa kartoissa on rohkea yritys pienen kunnan kotiseutuyhdistykseltä. Se on ensimmäinen Suomessa tehty eri aikakausien paikalliskarttoja toisiinsa rinnastava teos. Meillä on ilmestynyt useita eri aikakausien Suomen ja Skandinavian karttoja rinnan esitteleviä kirjoja. Näitä kirjoja ei kuitenkaan yleensä lueta tarkoituksella selvittää, miten asiat ennen olivat, vaan tarkoituksella selvittää, miten ihmiset ennen luulivat asioiden olleen. Lukijoilleen nämä kirjat kertovat enemminkin ihmismielessä tapahtuneiden muutosten – siellä olleen ”karttakuvan” muutosten – historiasta kuin todellisten maantieteellisten muutosten historiasta. *Hauho vanhoissa kartoissa* -kaltaisten paikallisten karttarinnastusten

kohdalla tilanne on toinen. Vanhoista paikalliskartoissa on paljon tietoa todella olemassa olleesta todellisuudesta ja eri aikakausien karttoja vertaamalla on saatavissa tietoa tässä todellisuudessa tapahtuneista muutoksista. Monissa tapauksissa vanhat paikalliskartat ovat paras ja ainoa lähde menneiden olojen ja niiden muutosten selvittämiseksi.

Uusi kirjallisuudenlajiko?

Hauho vanhoissa kartoissa on mielenkiintoinen kirja nykyisille ja entisille hauholaisille, niin vakioasukkaille kuin kesämökkiläisillekin. Se on myös erinomainen näyte Suomen maanmittarikunnan työn tuloksista eri aikakausina. Kirja on kauniisti toteutettu, sen taitto ja typografia ovat selkeitä. Aika näyttää, saako *Hauho vanhoissa kartoissa* jatkajia ja muodostuuko siitä näin uudenlaisen ”karttakelellä” kirjoitetun paikallishistorialajin ”lajinsa ensimmäinen”.

Jan Strang

Kirjoittaja on diplomi-ekonomi, tietokirjailija ja karttaoppias Helsingissä.

RAKKAAT TEEKKARISISKOT – naisopiskelijana

Teknillisessä korkeakoulussa Teknillisen Korkeakoulun Ylioppilaskunnan (TKY) piirissä toimiva yhdistys *Teekkaritytöt ry* teetti 2002–2003 tutkimuksen Teknillisen korkeakoulun tyttökulttuurista ja vähemmistösuopuolena teknis-tieteellisellä alalla olevien naisten yhteisöllisyydestä ja identiteetistä niin menneisyydessä kuin nykypäivänäkkin. Tutkimuksen teki FM, folkloristi **Liisa-Maria Nito-vuori**.

Tutkimuksen suosittelijoina olivat TKK:n rehtori (elokuuhun 2003 asti) **Paavo Uronen** ja Helsingin yliopiston naistutkimuksen professori **Aili Nenola**.

Tutkimuksen tuloksista on julkaistu kirja **RAKKAAT TEEKKARISISKOT – naisopiskelijana Teknillisessä korkeakoulussa**.

Maanmittarinasiakin on kirjassa edustavasti mukana. Kirjan nimi on lainaus *Teekkaritytöt*-urheiluseuran vuonna 1935 perustaneelta maanmittariteekkarilta **Berit Björkelliltä** (myöh. **Paatsi**), jonka nauhoittamaa haastatteluaineistoa vuodelta 1988 myös saatiin tutkimusta varten lainaksi Maanmittaustieteiden museosta.

Kirjan lähdeaineistosta löytyvät Maanmittarikillan 100-vuotishistoria *Sen täytyy olla maanmittari Maiju Pettisen Koiviston rannoilta maanmittariksi* vuodelta 1990. Lukuisat maanmittarinaiset vastasivat tutkimuksen yhteydessä tehtyyn kirjalliseen kyselyyn, ja maanmittari **Lea Vikmania** haastateltiin. Opiskeluaikaisia valokuviaan kirjan kuvitukseksi toimittivat maanmittarit Lea Vikman ja **Sirkka Harju**.

Kirjoja voi tilata hintaan 15 euroa/kpl verkkosivuilta osoitteesta: www.tky.hut.fi/~tety/tilaus.html tai ottamalla yhteyttä Teekkarityttöjen johtokuntaan tj@tky.hut.fi.

Lisätietoa: riitta.saarin@hut.fi, 050 5893 036.

Piirros: Reetta Kaila.

Karsiiko tekniikan opinnot naisellisuuden pois teekkarityöstä?

Luontoselvitykset ja luontovaikutusten arviointi

Tarja Söderholm: *Luontoselvitykset ja luontovaikutusten arviointi*. Suomen ympäristökeskus, ympäristöopas 109. Edita, Helsinki 2003. ISBN 952-11-1524-6. Hinta 30 euroa. Myynti: Edita.

Luontoselvitykset ja luontovaikutusten arviointi -käsikirjassa tarkastellaan luontovaikutusten arviointia ja sen sisältöön keskeisesti vaikuttavaa lainsäädäntöä,

luonnon monimuotoisuuden huomioonottavan suunnittelun periaatteita, luontovaikutusten arviointiprosessin eri vaiheita ja luontotietojen saatavuutta. Käsikirja on tarkoitettu suunnittelun apuvälineeksi kaavoituksessa, ympäristövaikutusten arviointinetyksessä ja luonnonsuojelulain mukaisissa Natura-arvioinneissa. Käsikirjan käyttäjärühmiä ovat luontovaikutusten arvioinnin ammattilaiset eli alueelliset ympäristökeskukset, luontoselvitysten ja vaikutusarviointien tekijät, YVA-hankkeista vastaavat sekä kuntien kaavoittajat ja lupaviranomaiset.

Julkaisussa esitetään runsaasti luontovaikutusten arviointia koskevaa tietoa ja tausta-aineistoa, jota pidettiin tarpeellisenä kerätä yksiin kansiin. Lisäksi lopussa on muistilistoja, jotka helpottavat luontoselvitysten ja arviointien suunnittelua, toteuttamista ja selvitys- ja arviointiraporttien riittävyyden arviointia. Käsikirjassa tarjotaan ohjeita erilaisiin suunnittelutilanteisiin. Ohjeet perustuvat lainsäädäntöön, kirjallisuuteen ja käsikirjan tekoa ohjanneen luontoselvityskäsikirjaryhmän keskusteluihin.